

Дмитро
ДОНЦОВ
Теоретика

- ШЕВЧЕНКО І ПАТРІОТИ
- НАРІД-БАСТАРД
- ЩО ТАКЕ
«УКРАЇНІЗАЦІЯ» УКРАЇНИ?
- РІК 1918, КИЇВ

Харків
«ФОЛІО»
2019

Єхидну німець видумав культуру.
Паскудно лях дружить із єзуїтом,
Но проти вас їх тьма здається світом.

.....
Враги прогресу, зрадники свободи,
Наслідники руїнника монгола,
Тупі скопці, казителі природи,
Серед скарбів землі золота гола!
Хіба ж не луччі 'д вас князь Бісмарк

і Лойола?

П. Куліш

Проблему, якій я хочу присвятити сей відчит, можна назвати коротко проблемою Росії — Росії як певної культурно-політичної цілості. Ніколи ся проблема не була так актуальною, так застрашаючо актуальною, як власне тепер. Для всіх народів західноєвропейської культури, як для тих, що жили поза межами російської держави, так і для тих, що мали нещастя до неї належати. Ся проблема існувала і давніше, прибираючи часом навіть гострі форми, як за часів першого Ніколая, але все ж се була небезпека «in futuro», щось зовнішнє. Скоріше цікавою шарадою для пустуючих «теоретиків», як болючим питанням дня. У моменти гострих політичних конфліктів розв'язувати сю шараду доводилося на полях битв або за зеленими столами дипломатичних конференцій. Та суть речі від того не змінялася: Росія була поняттям засадничо чужим для західноєвропейського світу: своїми ідеями, своєю культурою, своїми установами. «Схід» і «Захід» не були тоді словами без змісту. Їх ділив великий, здвигнутий віками, здавалося, непроломний мур. По одному боці був неясний. Хоч, може, й цікавий світ хаосу, другий бік уявлявся у своїх викінчених формах вершком усього, що дала світові людська думка й праця, свідома свого історичного післанництва, осяяна блиском великих історичних традицій, замкнена у своїм відпадку Риму не знаючим собі рівного універсалізму, горда на ту принаду, що виходила від самого її ймення — Європа, як

проміння від сонця, до найдалших закутків чужих континентів. Для неї, для сеї Європи, світ цілий і всі його землі були одною планетною системою, а її центром, її сонцем — вона!

З початком ХХ віку сей образ почав змінюватися. Він скоріше відповідав бажанням тих, що ним дивувалися, як реальному станові речей. Туманні, часто дитячо наївні гадки перших слов'янофілів про «зігнилість» Заходу та відроджувальний вплив російської культури, гадки, які й тепер видаються чимось безмежно смішним, були, одначе, вістунами колосальної ваги історичного факту. Сі ідеї свідчили, що Росія не хоче вже датися втягнути в європейську планетну систему; що з первісного хаосу на сході Європи готовий був викристалізуватися свій центр нової, ще незнаной системи, який не лиш рекламував для себе повну рівновартість з іншими, але й старався розвинути атракційну силу геть поза межі російського світу. Ся атракційна сила, яка ще 20 літ тому була більш або менш дотепною вигадкою пари мегаломанів, стала на наших очах страшенною дійсністю. По Толстім і Горькім, по 1905 р., а особливо по березневих днях 1917 року, гей би якась тінь упала на Європу; сю колись таку певну себе, залляту блиском своєї незрівнянної цивілізації Європу.

Ся тінь була тінню Росії. Її слідно було скрізь. Всюди давали себе знати впливи, що йшли з колись так погорджуваного сходу. Раз виявлялися вони в подиві перед геройськими фігурами російських терористів, перед невільничими героями невільничих часів. Раз у захопленню сентиментально-соціальним евангелізмом Толстого, що своїм старозавітним патосом так імпував кабаретово-парламентарній цивілізації Заходу; то в зачитуванню творами Арцибашева, сею, як її дотепно схарактеризував Бжозовський, філософією сперматоїдизму; то в захопленню бандитськими методами царської дипломатії, в подиві перед вибриками російських магнатів в Ouchy або у Vevey або перед їхніми демонічними товаришками á la графиня Тарнавська, сталими персонажами світової «chronique scandales», то в патологічному мистецтві Ніжинського, зрештою, в захопленню кучмами, башликами й вусами офіцерів окупаційної армії в Галичині...

Правда, в сім хаосі вражень, понять і почуттів, що насунули зненацька на Європу, не було системи, пропорції, а головне — стилю. Різні елементи російської культури часто так пасували один до одного, як московські «торгові ряди», колосальний, наскрізь модерний будинок до поруч з ним Василя Блаженного, сього несмачного витвору середньовічного візантійсько-московського стилю. Але се, власне, й надавало російським впливам рису оригінальності, принаду, яка дражнила нерви. Росією зацікавилися, як цікавляться сенегальцями зманіровані читачки елегантно-порнографічної «*Vie Parisienne*». Зрівноважену Європу вабила ся шорсткість, сей хаос, ся невиразність, се безнастанне хитання між протилежними бігунами, що так характеризує російську душу. Європі імпонувала сила, яка хоч не зуміла ще створити нічого певного, нічого оформленого, але над якою, як над передсвітнім хаосом, носився ще дух Божий, ховаючи в своїй творящій десниці безліч можливостей і безліч форм.

Усе, що було правилом там, в Європі, — праця, обов'язок, моральна карність, було винятком тут; усе, що було винятком там, було засадою тут, у сій дивній країні, де нарід, що числить 80% анальфabetів, створив світову імперію; де найрадикальніші теорії мирно співуживалися з найбільш варварською дійсністю; де п'яні монахи панували в царських палатах; де скопці й хлисти обслуговували кулемети; де цар був папою, а папа царем; тут, у сій країні необмежених можливостей і неможливих обмежень всякої свободи.

Усе се вабило знуджений, стиснутий від віків у певні рамки мозок європейця, як неясні спомини його власної далекої молодості. У страшній московській какофонії відчував він по першій перераженню деякі напівзабуті, а, одначе, знайомі тони. В російській літературі знаходив він терпкий гумор Сервантеса й хлопську порнографію Декамерона, в гостелюбності москалів — вульгаризацію Лукулла; в істерично-аскетичних проповідях яснополянського мудреця — картаючі казання Саванароли; в Распутіні — королівських блазнів Шекспіра; в російськiм культi загалу й прочанствi — відгомін хрестових походів; у сектарстві — релігійні рухи найтемнішої доби Се-

редньовіччя; в революційнім терорі — добу Макиавеллі й Равальяка. Епоха давно забута, овіяна чаром і поезією минувшини, здавалось, відтворювалася в новій великій культурі Сходу, де підносили свою голову сили розбіжні й неокреслені, але споріднені, здавалося, тим, з боротьби яких постала колись на звалищах Риму ціла цивілізація модерної Європи.

Се все, особливо ж денервуюче сполучення різних суперечних собі елементів, склалося на той чар Московщини, що його зі здивуванням доводиться обсервувати. На жаль, і серед нас самих! Давніше так не було. Давніше були ми політично підбиті Росією, але культурно не завойовані нею. Зв'язаність громадських сил самої Росії стояла тому на перешкоді. Ми, правда, перестали бути нацією в соціологічному розумінню слова. Ми мусили засвоїти собі накинені переможцем зовнішні форми громадського життя, чужу політичну ідеологію, влити наш народний організм у чужі вольові форми. На перший погляд, асиміляція була довершена. Але лише на перший погляд, бо ті психічні «imponderabilia», що нагромадилися в гуртовій душі нації, консервували її як окрему народну індивідуальність. Заслабкі, аби стати активною силою, вони куняли в знеможеній летаргічним сном нації. Сі «imponderabilia» були та «святая святих» народної душі, в якій усі заподіяні їй протягом віків кривди й насильства, всі її нездійснені надії й розвіяні сни, всі її пориви й ударемнені чини склалися й поїдали душу, мов іржа залізо, лишаючи в ній неспокійну, тривожну, вічно незаспокоєну, сильну, як смерть, ненависть до переможця. Се було чимсь, чого не можна охопити розумом і що було позасвідомою чуттєвою проекцією великих політичних противенств між расами. Колись сі противенства між Україною й Московщиною були актуальні, колись будували ми собі свій власний світ, свою культуру, релігію, політичні форми. Се була доба великої об'єктивізації національного духу. З початком XVIII віку сей процес поволі пристав, а ми мусили прийняти чужі форми життя. Але сим цілі не осягнуто. Форми нашого життя могли еволюціонувати, змінятися, наше національне «его» лишалося константним. З тою відмінністю, що його праця, колись

ЗМІСТ

Культура примітивізму (<i>Головні підстави російської культури</i>).....	3
Шевченко і патріоти	41
Нарід-бастард	49
Микола Макиавеллі (1527—1927)	69
Сансара	89
За землю і море	119
Дух американізму	127
Що таке «українізація» України? (<i>Трохи соціології. Доповідь, що відбулася 6 жовтня 1929 р. у Львові</i>)	147
Рік 1918, Київ	167
Bellua Sine Capite	293
Ідеологи голоти	313
Іспит історії і соціалістичні кастрати	325
Хаос сучасності і молодь	347
Клич Доби	379
Огню іскра великого	387
Степан Бандера — ім'я-символ	395

Церква і націоналізм	401
Єдине, що є на потребу	413
Історія розвитку української державної ідеї	429
З приводу однієї ересі	487
Енгельс, Маркс і Лассаль про «неісторичні» нації	533
Міжнародне положення України і Росія	575
Словник	599